

MÓZESSY GERGELY

Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspök fogsága

A KOMMUNISTA DIKTATÚRA kiépülésének fojtogató mindennapjaiban Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök a Szentszéktől segédpüspök kinevezését kérte maga mellé. Kora és fizikai állapota — szívbetegség kínozza — kétségkívül indokolta a Széher úti kórház betegágyán meghozott döntését. De más szándékot is gyaníthatunk tette mögött. Valószínűleg azt szeretete volna, hogy amíg lehet, az állam beleszólása nélkül választhasson fiatal, megbízható segítőt, egyszersmind utódot magának. Kisberk Imre lett a kiszemelt, akit christianapolisi címzetes püspökké és székesfehérvári segédpüspökké XII. Piusz pápa nevezett ki 1951. március 11-én.¹ Az ekkor 45 esztendőes pap püspökké szentelését Székesfehérváron a megyéspápa, Shvoy Lajos végezte Badalik Bertalan veszprémi és Pétery József váci püspökök segítségével 1951. május 3-án.

A segédpüspök kinevezési bullája tartalmazta azt az utasítást, hogy megyés püspökének bárminemű akadályoztatása vagy halála estén apostoli kormányzóként vegye át az egyházmegye irányítását. Bár e rész a szertartáson óvatosságból csak latinul hangzott fel – a bulla többi része magyarul is –, két jelenlévő állambiztonsági ügynök felfigyelt erre.² Az akadályoztatás pedig hamarabb bekövetkezett, mint bárki gondolta volna. A püspökszentelés másnapján, május 4-én a Magyar Dolgozók Pártja Titkárságának ülésén egy főpapok ellen készülő koncepció per egyik lehetséges vádlottjaként merült fel Shvoy Lajos neve,³ ám végül más került fókuszba. Május 18-án a rendőrség letartóztatta Grósz József kalocsai érseket, majd perének idejére házi őrizetbe került néhány más „reakciós” főpap, közöttük Shvoy Lajos is 1951. június 21-én.⁴ Beállt tehát a főpásztor akadályoztatása, ami miatt Kisberk Imrének a pápai szándék szerint át kellett vennie a székesfehérvári egyházmegye kormányzását. Június 24-én Pilisvörösváron bémált – autóját ekkor

¹ ÁBTL 3.1.5. O–13581/2. 28–30.

² ÁBTL 3.1.5. O–13581/1. 32–36, 64.

³ TOMKA 2005. 81–82.

⁴ SHVOY 2002. 93–94.

már végig követték.⁵ Június 28-án átvette az aulát, erről egy június 30-ra datált levelében az egyetlen hivatalban lévő érseket, Czapik Gyulát írásban tájékoztatta is.⁶

A forrásközlés 1. számú dokumentuma már az aula átvételének másnapján, június 29-én Kisberk Imrét is háziőrizetben levő személynek tekinti. Kormányzása így valóban „pünkösdi királyság” volt, miként azt íróasztalfiókja számára készített memoárjában Shvoy Lajos később nevezte (9.). E rövid idő alatt mindazt, amivel az államvédelem vádolta (4.), el sem követhette.

Székesfehérvárott 1951-ben dicstelen viszonyok közt zajlott le a papszentelés is (1.), de Shvoy püspök papi életének egyik legnagyobb ünnepe, aranymiséje is (július 16-án).⁷ A letartóztatások ideje alatt a püspöki aulában az állam által fontosnak tartott személycserék is megtörténtek (2., 7.).

A két, egymástól is elzárt püspök közül Shvoy Lajosnak már volt „rutinja” a fogvatartott létből. 1945-ben a nyilasok hurcolták el, Sopronban raboskodott.⁸ Akkor a letartóztatását elrendelő főispánt exkommunikálta — ehhez képest 1951-ben sztoikus nyugalommal tűrte a vele történeteket.

Igaz, ő viszonylag hamar, 1951. július 21-én, az állameskü letétele után visszanyerte szabadságát — Kisberk Imre őrizetét azonban nem oldották fel.⁹ A segédpüspöktől nem vártak esküt sem. Az Elnöki Tanács időközben — július 4-én — megjelent 1951:20. számú törvényerejű rendelete ugyanis viszszaemelőleg, 1946. január 1-jei hatállyal saját hozzájárulásához kötötte a korábban a főkegyúri joghoz tartozó kinevezések életbeléptetését. Kisberk Imre 1949. évi kanonoki és 1951. évi püspöki kinevezése is ilyen volt. Az állam egészen 1959-ig egyszerűen nem vett tudomást felszenteléséről, és eltiltotta a püspöki funkciók gyakorlásától. Shvoy Lajos fellépése legalább Kisberk kanonoki címének megmentése érdekében (5.) sem bizonyult sikeresnek (9.).

Kisberk Imre személyi szabadságát csak többszörös megalázkodás árán nyerhette vissza. Grósz József kalocsai érseket – perének lezárulta után – maga is „elítélte” az Állami Egyházügyi Hivatalhoz intézett nyilatkozatban, egyúttal támogatásáról és helyesléséről biztosította a püspöki kar esküjében foglaltakat. (3.) Majd ígéretet tett arra, hogy apostoli adminisztrátori tisztségét „semmi körülmények közt sem” fogja gyakorolni. (6.) Természetesen Shvoy Lajos is közbenjárt érte. (5.) Ez utóbbi két levélnek eredeti, elküldött

⁵ ÁBTL O–13581/1 73.

⁶ ÁBTL O–13581/1 75.

⁷ SHVOY 2002. 93.

⁸ SHVOY 2002. 84–88.; MÓZESSY 2006. 24–34.

⁹ BALOGH–GERGELY 1993. 297.

változata az Állami Egyházügyi Hivatal 1956-ban megrostált iratanyagában nem maradt fenn, csak azon Székesfehérvárról maradt verziók ismertek, melyekre — vélhetően az Állami Egyházügyi Hivatal megyei előadójának, Horváth Istvánnak véleménye és útmutatása alapján — az „átdolgozandó” ügyintézési jegyzet került.

A megalázkodás hatására Kisberk Imre a fogságból kiszabadult – de kitiltották Székesfehérvárról. A jól izolálható Dunabogdány lett kényszerszállózkodási helye, az egyházmegye székvárostól legtávolabbi pontja, Shvoy Lajos szavaival élve: egy „harmadrendű” plébánia. (5.) Ide nevezette ki a segédpüspököt plébánosnak 1951 szeptemberében az ÁEH. Állomáshelyét október közepén foglalta el. Egy papügynöktől származó, a segédpüspököt szemlátomást jó színben bemutatni kívánó jelentés már egy megzavarodott, megcsömörlött, politikától és közélettől menekülni szándékozó akaró papot mutat, akit pszichés értelemben megviselt és kifárasztott a fogság. (8.)

A források közzététele során a szövegeket betűhíven közöltük, mindössze a magánhangzók hosszúságát javítottuk a mai helyesírás elvei szerint, hiszen a korabeli írógépek gyakran nem rendelkeztek megfelelő karakterkészlettel. Ezen túl a szükségesnek látszó rövid kiegészítéseket [] közé helyeztünk, hosszabb értelmezésekre azonban nem vállalkoztunk, az észlelt hibákat [sic!] betoldással jeleztük. Figyelemreméltóan és jellemzően gyenge az állambiztonsági környezetben keletkező források nyelvhelyességi szintje. Igen gyakori a személynevek helytelen közlése, illetve a központosítás hibája. Sajtos, hogy magát a „háziőrizet” kifejezést is háromféle helyesírással közli ugyanaz a pársoros dokumentum (4.).

Sokat elmond az őrszemélyzet tagjainak szocializációjáról retrospektív jelentésük (7.). Többszörösen kiemelik a fogvatartottak udvariasságát — vélhetően a tapasztaltaknál ellenségesebb reakciókhoz szoktak. Érzékelik Shvoy Lajos arisztokracizmusát („átnézett rajtunk”), és Kisberk Imre jóval közvetlenebb viselkedését, aki többször próbált beszélgetést kezdeményezni velük. Jellemző, hogy incidensként élik meg a számukra idegen, de papi közegben természetesnek tekinthető köszöntést a segédpüspök és az egyéb-
iránt köztudottan kollaboráns Tökölyi István között. A főpapok elszigeteltségének hangoztatása akár műfaji toposznak is tekinthető. Külön érdekessége a jelentésnek, hogy viszonylag sokat foglalkozik a frissen — Grósz érsek letartóztatásának másnapján, május 19-én¹⁰ — felállított igazgatási szerv, az Állami Egyházügyi Hivatal helyi megbízottjának személyével és tevékenységével: jól látszik, hogy az ÁEH és az ÁVH kapcsolata kezdetben nem volt problémamentes.

¹⁰ BALOGH–GERGELY 1993. 295.

FORRÁSOK

1.

Szabó Sándor és Mester József államvédelmi századosok jelentése a székesfehérvári papszentelésről, 1951. június 29.

Szigorúan titkos „O”
Tárgy: Napi eseményjelentés
I. osztály

2890/51.¹¹

Államvédelmi Hatóság
(I/2 Osztály)
Budapest

Székesfehérváron a püspöki palotában lévő kápolnában Kisberk Imre segéd-püspök a pa[p]li szeminárium 17 végzett hallgatóját pappá szentelte. A papszentelést azért végezték a püspöki palotában lévő kápolnában, mivel mind Shvoy Lajos püspök, mind Kisberk Imre segédpüspök háziőrizetben van. A felszentelés után az új papok a Bazilikába mentek, ahol Csúcs István kánonok rövid buzdító beszédet tartott, melyben figyelmeztette őket, hogy mint papok az Istennek éljenek. A Bazilikában megtartott ceremóniának érdekes jellegzetessége az a körülmény, hogy az igen kis számban megjelent hívek 90 %-a a Székesfehérvár Felsővárosi [sic!] kulákokból tevődött össze, akik lát-szólag szervezeten vettek részt a papszentelésen. A felsővárosi kulákok egyébként a mai napon – mivel Péter-Pál ünnepe volt – mezőgazdasági munkát nem végzett [sic!] s legnagyobb részük ünnepi öltözetben sétált a városban.

Székesfehérvár, 1951. június 29.

Szabó Sándor
/:Szabó Sándor:/
áv. szds.
alosztályvezető

Mester József
/:Mester József:/
áv. szds.
osztályvezető

FORRÁS: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.5. O–13581/1. Kisberk Imre 74. Gépelt, eredeti, hitelesített, ÁVH 23. sorszámu körpecséttel.

¹¹ Utólagos kéziratos beszúrás.

2.

Szélpár Ottó államvédelmi főhadnagy jelentése¹² a székesfehérvári háziőrizetese hangulatáról, 1951. július 4.

Szigorúan titkos!

G.a:K-né.v:S.17.23

TM. 18.37. 2.pld.

Székesfehérvár, 2922/1951.

Shwoy [sic!] püspök egészségi állapota továbbra is jó. Rosszullétről egyáltalán nem panaszkodik.

Kisberk segédpüspök házi őrizetének fogatosítása óta lehangolt, szótlan, idejét a részére kijelölt szobájába[n] olvasással és imádkozással tölti.

Németh igazgató[:]¹³ a tegnap jelentésemben jelentettem lemondási szándékát írásban is bejelentette és kérte megbízatása alól felmentését. [sic!]

[...]¹⁴ Ügyében további intézkedés még nem történt, mivel Potyondi püspöki helynök aki jelenleg a püspöki konferencia miatt távol volt Székesfehérvártól. [sic!]

Általában a püspökségen lakó papok között lehangoltság észlelhető további fejleményeket várnak és magatartá[s]ukból bizonytalanság látható. [sic!]

Potyondi püspöki helynök a püspöki konferenciáról vissza érkezett [sic!], útjáról részletesen még nem számolt be, az ÁVH. kiküldötteinek. [sic!]

A mai nap folyamán egyéb [sic!] említésre méltó [sic!] esemény nem történt.

Székesfehérvár, 1951. július 4.

Szélpál¹⁵ áv. fhdgy.

Intézkedésre : Szöllösi áv. alezr. bts.

TV : Szendi áv. örgy.

FORRÁS: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.5. O-13581/1.

Kisberk Imre 76.

Gépelte, eredeti másodlat.

¹² Feltehetően telefonon adott jelentés leirata.

¹³ Németh László püspöki irodaigazgató.

¹⁴ A hatályos adatvédelmi törvények miatt kutathatatlan rész.

¹⁵ Utólagos kézírásos beszúrás. A név valószínűsíthetően helyesen Szélpár Ottó. Vö.: KISZELY 2001. 299.

3.

**Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspök levele az Állami Egyházügyi
Hivatalhoz őrizetbe vételének megszüntetése érdekében,
1951. augusztus 3.**

Állami Egyházügyi Hivatal!

Amikor a magyar püspöki Kar a Magyar Népköztársaságra és annak Alkotmányára az esküt letette, ezzel kifejezésre juttatta a magyar néphez, a Magyar Népköztársasághoz, valamint a Kormány és a püspöki kar között történt megegyezéshez való ragaszkodását, és a megegyezés értelmében vállalt kötelezettség teljesítését: az ötéves terv és a béke ügyének támogatását és elősegítését.

Ezen újabb nyilatkozatommal hangsúlyozni kívánom, hogy a püspöki kar ezen eskütételét és a benne vállalt kötelezettséget nemcsak helyeslem, hanem annak szellemében magam is részt kívánok venni a vállalt kötelezettség teljesítésében.

Ennek értelmében támogatni kívánom a magam munkakörében a Magyar Népköztársaság Kormányát dolgozó népünk érdekében kifejtett munkájában, mellyel annak anyagi jólétét és gazdasági felemelkedését szolgálja. Különösképpen támogatni kívánom az ötéves terv keresztülvitelének megvalósításában és annak idő előtt való befejezésében. Segíteni kívánom Kormányunknak a mezőgazdaság fejlesztésében való célkitűzéseit, a termelőcsoportok alakítására való törekvéseit, az eredményes cséplés és gabonabegyűjtés, valamint a másodvetés teljesítésére irányuló rendelkezéseit. Mindezt azzal a tudattal teszem, hogy ezen intézkedések népünk és országunk anyagi jólétét és felemelkedését szolgálják és a szocializmust építik.

Az építő munka, az emberi jólét alapja a béke. A háború csak romlást, pusztulást, könnyet, vért, szenvedést és halált jelent. A tőkés imperialisták kapzsi anyagi előnyökért lelketlenül újabb háborúk keletkezéséhez szítják a tüzet, nem törődve azzal, hogy milliók, köztük ártatlan gyermekek és védetlen asszonyok pusztulnak bele. Velük szemben áll az építő munkát végző demokratikus népek békeszerető nagy tábor, amely a népek boldogulásának és békés fejlődésének lehetőségét védi. Hogy ezt elérhesse, én is támogatni kívánom a nagy béketábort és minden erőmmel arra törekszem, hogy népünk külső és belső békéjét megőrizhesse.

Ezért hibáztatom és elítélem Grósz József és társainak hazaárulását és a társadalmi rend és béke ellen történt bűnös összeesküvését, mert ezzel megakarták semmisíteni, amit eddig dolgozó népünk épített, és háborúkra kal-

kulálva népünk újabb véres szenvedését akarták felidézni. A Magyar Népköztársaság Bírósága ítélezett és a bűnösök elnyerték büntetésüket.

Amikor erről nyilatkozatot juttatok el az Állami Egyházügyi Hivatalhoz, egyúttal kérem, hogy — az általam ismeretlen okból történt — őrizetbe vételmet megszüntetni szíveskedjék, hogy „tettekben megmutatkozó hűséggel szolgálhassam szeretett hazánkat, építő népünket és a béke megvédésének nagy ügyét”, miként ezt az Elnöki Tanács Elnöke kívánta a püspöki Kar eskütétele alkalmával.

Székesfehérvár 1951. augusztus 3.

Kisberk Imre
segédpüspök.

FORRÁS: Magyar Országos Levéltár XIX-A-21-a 183/1951 eln. – Kézirat, eredeti.

4.

**Horváth János, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese levele Révai József népművelési miniszterhez Kisberk Imre helyzetéről,
1951. augusztus 6.**

361/1951. Eln. Szám.

Tárgy: Kisberk segédpüspök beadványa

Kedves Révai Elvtárs!

Mellékelten küldöm Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspök levelét, melyben leírja, hogy a jövőben hogyan kívánna tevékenykedni és kéri, hogy a háziőrizete szűnjön meg.

Kisberk a Grósz-per kezdete óta házi-őrizetben van. Azért került házi őrizetbe, mert az egyházmegyébe újonnan kinevezett vezetőpapokkal [sic!] szemben teljesen ellenséges magatartást tanúsított és kinevezésüket sem ismerte el. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, nem áll helyt nevezettnek az az állítása, hogy házi-őrizetbevételenek okát nem tudja, mert az Vele közelve lett.

Budapest, 1951. évi augusztus hó 6. napján

Elvtársi üdvözléssel:
Horváth János
Horváth János

FORRÁS: Magyar Országos Levéltár XIX-A-21-a 183/1951 eln. – Hitelesített gépirat, eredeti, az ÁEH fejléces papírján.

5.

Shvoy Lajos székesfehérvári megyés püspök levéltervezete Kossa Istvánhoz, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökéhez Kisberk Imre szabadon bocsátása érdekében, 1951. szeptember 16.

Székesfehérvári Püspöktől.

Elnök Úr!

Azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok Elnök Úrhoz, szíveskedjék Kisberk Imre, székesfehérvári segédpüspököt, a közel három hónapja tartó háziőrizet alól felmenteni, neki szabadmozgást [sic!] engedélyezni.

Mérlegelve ugyanis a segédpüspök helyzetét elhatároztam, hogy őt a székesfehérvári-belvárosi plébánián betöltött megbízatása alól felmentem, ahol mint az idős 75 éves kanonok-plébános helyettese, mint vicarius coadiutor¹⁶ működött. Ugyanakkor megbízom a megürült dunabogdányi plébánia vezetésével, ahová öreg szüleivel s nővérével rövidesen átköltözködhetik.

Felszólítottam őt, hogy írásbeli nyilatkozatban jelentse ki, hogy a Szentszéktől kapott apostoli adminisztrátori megbízatással soha semmi körülmények között nem fog élni, s új állomáshelyén a Magyar Népköztársaság Alkotmánya szellemében, amelyre az esküt mint plébános letette, fogja gondozni a reábízott híveket. Felszólításomra ezen nyilatkozatot készséggel kiállította, amit jelen felterjesztésemhez tisztelettel mellékelek.

Úgy érzem, hogy ezzel Kisberk segédpüspök jóvátesz mindent, és azt hiszem, hogy új állomáshelyén ki fogja érdemelni Elnök Úrnak megelégedését.

Egy tiszteletteljes kérésem van s ezen kérésemet ajánlom Elnök Úr tapasztalt jóindulatába. Kisberk Imrének engedélye van a Szentszéktől, hogy távol lehessen a székeskáptalantól. Ráckeven is mint kanonok-plébános működött. Az a tiszteletteljes kérésem, ha lehetséges, engedjék meg neki, hogy Dunabogdányban is mint kanonok-plébános működhessen. Az apostoli adminisztrátorságról és a segédpüspökségről való lemondás – mert az áthelyezés ezzel egyértelmű a gyakorlatban, – s maga az áthelyezés az egyházmegye első plébániájáról egy harmadrendű plébániára, elég súlyos elégtétel.

Előterjesztésemnek és tiszteletteljes kérésemnek elfogadását kérve, őszinte tisztelettel vagyok,

Székesfehérvár, 1951. szeptember 16-án.

Shvoy Lajos
székesfehérvári püspök.

¹⁶ Utódlási joggal felruházott helynök. Más forrásokban „vicarius oeconomus” (gazdasági helynök) megnevezéssel szerepel.

Alatta gépelt ügyintézési jegyzet: Átdolgozandó. 1951. szept. 17.

FORRÁS: Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, No.7470.

Sz.N./1951. Gépírat, eredeti, hitelesített – elküldésre ebben a formában nem került.

6.

**Kisberk Imre levéltervezete az Állami Egyházügyi Hivatalhoz,
1951. szeptember 17.**

Állami Egyházügyi Hivatal!

Alulírott, Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspök ezennel kijelentem, hogy az Apostoli Szentosztálytól segédpüspökké történt kinevezéssel kapcsolatban kapott apostoli adminisztrátori tisztségemet megyéspüspököm kívánságára semmi körülmények közt sem fogom gyakorolni. Készségesen elfogadom megyéspüspökömnek azt a rendelkezését, hogy Dunabogdányba megyek plébánosnak, és ott a legjobb lelkiismeretem szerint hivatásomban szolgálom a rábízott népet, és a magyar püspöki kar megegyezése értelmében és esküjéhez híven a Magyar Népköztársaság Alkotmányához hű leszek.

Székesfehérvár 1951. szeptember 16.

Kisberk Imre
segédpüspök.

FORRÁS: Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, No.7470.

Sz.N./1951. Kézirat, eredeti – elküldésre ebben a formában nem került.

Külzeten gépiratos megjegyzés: Átdolgozandó.

7.

**Gát Ernő államvédelmi főhadnagy, Csizmadia István alhadnagy és Gál
Dezső őrmester retrospektív jelentése Shvoy Lajos és Kisberk Imre
háziőrizetéről, 1951. szeptember 24.**

Jelentés.

Budapest, 1951. IX. hó. 24.

Székesfehérvárott, a püspökségen való tartózkodásunk ideje alatt az alábbiakat tapasztaltuk.

Scvoy [sic!] Lajos püspök, a házi őrizete ideje alatt velünk szemben igen udvarias magatartást tanúsított, minden cselekedetéhez pl. imádkozáshoz,

sétához stb. külön engedélyt kért. Amikor a háziőrizete feloldódott, s azt közöltük vele, annak láthatóan nagyon megörült, s köszönetét fejezte ki a Hatóságnak, a szabadsága visszanyeréséért. A későbbiek folyamán a velünk szembeni viselkedését gunyorosság jellemezte, átnézett rajtunk, ha mellettünk elment úgy tett, mintha észre sem vett volna bennünket. Köszönni őrizete feloldása óta csak egy alkalommal, amikor engedélyt kapott a Kisberggel [sic!] való tárgyalásra, s onnan távozott fordult elő. [sic!]

Kisberg [sic!] Imre volt Székesfehérvári [sic!] püspök helyettes amikor háziőrizetbe került adta a meglepettet, több ízben hangoztatta, nem tudja elképzelni, hogy miért került őrizetbe, nem tudja mi lehet annak a konkrét oka. Egy ízben mondogta, hogy ő korábban sejtette, hogy őrizetbe fog kerülni. Több ízben igyekezett beszélgetést kezdeményezni velünk, ilyenkor felvetette, hogy ő mindent megtenne, amit az Á.E.H. tőle kíván, az a baj, hogy nem tudja elképzelni, hogy mi volna a teendője, amikor ilyen irányú kérdést tett fel az Á.E.H. előadójának, a válasz mindig az volt, hogy gondolkodjon rajta.

Kisberg [sic!] háziőrizete ideje alatt nagyon szerényen, udvariasan, s tartózkodóan viselkedett. Hasonlóan Scwoy-hoz [sic!] mindenhez, minden alkalommal külön engedélyt kért tőlünk. A napja nagy részét „imádkozással” töltötte, naponta kétszer – reggel kb. 2 óra hosszat, s este kb. 1 óra hosszat – a házikápolnába[n], a többi időt pedig a szobájába[n]. Ritkán olvasott szépirodalmi könyveket. A sétát nem mindig vette igénybe. Amikor a házi őrizete feloldódott, s ezt közöltük vele, láthatóan meg volt illetődve, s kijelentette, hogy ő „nagyon meg van elégedve az ÁVH.-[v]al”, mivel igen nagy udvariasságot tapasztalt részünkről. Ezután kijelentette, hogy őrizete alatt igen sokat imádkozott értünk, s kilátásba helyezte, hogy ezt ezután is meg fogja cselekedni, s imádkozni fog lelki üdvünkért.

Kisberg [sic!] őrizete alatt, a püspökség részéről senki sem igyekezett hozzá közelíteni, ha séta közben az udvaron valaki más is tartózkodott, azok a találkozás elől kitértek, majd elhagyták az udvart. Ez volt a helyzet a kápolnában lévő tartózkodás ideje alatt is. Ez úgy a püspökségen lévő papoknál, mint az ottani alkalmazottaknál is fenn állt. Egy ízben fordult elő, hogy Thököl-i [sic!] lelkész¹⁷ bent járt a püspökségen, s Kisberg [sic!] éppen akkor jött le a kápolnából, amikor az ment fel, a lépcsőházban találkoztak, a lelkész Kisberg [sic!] tiltakozása ellenére térdre vetette magát, annak kezét csókolt, s megáldotta azt. Az incidens után Kisberg [sic!] kezeit széttárva büntudatosan hang nélkül mentegetőzött, a történetek miatt.

¹⁷ Tökölyi István — egyébiránt váci egyházmegyes — békepap, irodaigazgató.

Horváth István az Á.E.H. előadója, mint már korábbi jelentésünkben is beszámoltunk [róla,] nem viszonyult megfelelő módon hozzánk. Több ízben tett fel provokatív kérdéseket. És apróbb intézkedéseivel igyekezett megnehezíteni az ottani munkánkat. Pl. egy ízben saját kezűen kiszerezte az összekötő folyosó ajtaján lévő riglit, mely ajtó az őrizetben lévő Kisberg szobájához vezetett, mely korábban le volt zárva. Egy ízben azt fejtegette, hogy az Á.V.H. akadályozza az ÁEH. Munkáját, s kijelentette, hogy direkt szemben ál[l]unk Kósa [sic!] elvtárs¹⁸ intézkedéseivel. Eh[h]ez hasonló nézeteit több ízben is kifejtette más, más [sic!] alkalommal és formában.

Kisberget a Székesfehérváron lakó nővére¹⁹ több ízben meg akarta látoztatni. Amikor hetenként bejött a püspökségre fivére mosni valójáért, akkor kérte, hogy testvérét vagy ő, vagy a szülei meglátogathassák. A nővérén kívül csak a Fehérvári bűnügyi osztály egyik nyomozója akarta kihallgatni egy korábbi ügyel kapcsolatban. A nyomozónak azt mondtuk, hogy az aktát adják át a Székesfehérvári Á.V.H. osztálya vezetőjének.

A püspökségen lévők általában – úgy a papok, mint a házimunkások – velünk szemben igen udv[ari]as magatartást tanúsítottak, a háziőrizetet egészen te[r]mészetes állapotnak tekintették.

Gát Ernő

/:Gát Ernő:/ áv. fhdgy.

Csizmadia István

/:Csizmadia István:/ áv. al[h]dgy.]

Gaál Dezső

/:Gál Dezső:/ örm. áv.

FORRÁS: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.5. O–13581/1. Kisberk Imre 79-80. Gépelt, eredeti, hitelesített.

8.

„Építő” fedőnevű ügynök jelentése Kisberk Imréről, 1951. október 8.

Szigorúan titkos „V”

Tárgy: Kisberk Imre

székesfehérvári segédpüspök

Jelentés

Budapest, 1951. október 8.

¹⁸ Értsd: Kossa István, az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője.

¹⁹ Kiberk Anikó.

Ügynökünk a következőket jelentette Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspökkel kapcsolatban:

Háziőrizetéből történt kiszabadulása óta Kisberk legnagyobb részt székesfehérvári lakásán tartózkodik és nem megy sehová sem. Két alkalommal jött fel Budapestre, illetve Dunabogdányba, *hogy*²⁰ az újonnan kijelölt plébániáját megnézze. Első alkalommal Tölgyes Kálmán pomázi plébános kíséretében ment fel Bogdányba, másodszor egy napig [sic!] tartózkodott Székesfehérvártól távol.

Kiszabadulása óta igen sok látogatót fogadott, meglátogatta őt az összes székesfehérvári kanonok és majdnem valamennyi székesfehérvári pap. Otthon idejét csomagolással, a Dunabogdányba való költözködés előkészületeivel tölti el.

Helyzetére vonatkozóan elmondta, hogy az Államvédelmi Hatóság a legnagyobb előékenységgel bánt vele. Soha nem faggatták, nem kényszerít[t]ették semmire sem, egyszerűen csak őrizték. Hogy miért őrizték[,] azt nem tudja megmondani, de úgy gondolja hogy azért, mert jogutódlási joggal lett kinevezve püspökké és a kormány azt tételezte fel, hogy ő lesz a Rómától megbízott arra, hogy Mindszenty és Grósz politikáját folytassa, illetve tovább vigye. Kijelentette, hogy „pedig sem külföldi összeköttetésem nincsenek, sem politikai személyekkel soha kapcsolatot nem tartottam fenn [sic!].” Arra hivatkozik, hogy azért lett püspök, mert „a liturgiába erősen beledolgoztam magamat, ami Shvoyt püspöknek nagyon tetszett”.

Kisberk jövőjére vonatkozóan elmondta, hogy szándékában van teljesen visszavonulni. Az egyházmegyét nem fogja kormányozni még abban az esetben sem, ha Shvoyt ebben valami megakadályozná. Kijelentette, „elvégre nekem igazán nem létkérdésem, hogy ilyen időkben kormányozzak”. Elmondta, arra kérte Shvoyt, hogy ugyanerre vonatkozó felmentését hivatalosan is intézze el Rómával.

Új plébániáján Dunabogdányban sem fog semmi újat [sic!] kezdeni lelkipásztori vonalon – mint mondta – nyugodtan, csendben akar élni. „Sem magamat, sem szüleimet nem teszem ki semmiféle izgalomnak.”

Az egyházpolitikai helyzetre vonatkozóan elmondta, hogy véleménye szerint a püspöki kar keze teljesen meg van kötve. Nem disponálhatnak úgy, ahogy akarnak, mert az Állami Egyházügyi Hivatal mindenbe beleszól és minden úgy történik, ahogy ők kívánják. Szerinte a hívek érdekében a püspöki karnak mindent meg kell tennie, ezért nincs igaza azoknak, akik a kormány minden lépéséért a püspöki kart akarják felelőssé tenni.

„Építő”

Gépelte: Vné

²⁰ Utólagos kéziratos betoldás.

Utasítás: Utasítottam az ügynököt, hogy továbbra is kísérje figyelemmel Kisberk segédpüspök tevékenységét és egész tevékenységéről tegyen részletes jelentéseket.

A jelentés 3 példányban készült:

1 pl. objektum dosszié

1 pl. ügynöki munkadosszié

1 pl. osztályvezető bts.

Ipper Pál

Ipper Pál áv. fhdgy.

I/2-b. alo.

FORRÁS: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.5. O–13581/1.

Kisberk Imre 81–82. Gépelt, eredeti, hitelesített, első példány.

9.

Részletek Shvoy Lajos önéletírásából a háziőrizetre vonatkozóan, 1964.

Grósz József kalocsai érseket, Endrédy Vendel zirci apátot, Hagyó-Kovács Gyula előszállási zirci jószágkormányzót, Bozsik Pál volt gyöngyösi plébánost és remetekertvárosi lelkészt — aki Remetekertvárost gyönyörű templomával és altemplomával megajándékozta — letartóztatták. A per kapcsán 1951. június 21-én délután Varga József, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese letartóztatott és háziőrizetbe helyezett, mint akit szintén gyanúsítottak, hogy a Grósz-perben aktív részem volt Bozsik Pál révén. Lakásomat nem volt szabad elhagynom és négy államvédelmista, ávos legény és egy százados őrködtek testi épségem felett. Még aznap este házkutatást rendeztek nálam és az irodában, és koffer számra vitték el a könyveket és az iratokat. Akadályoztatva lévén Kisberk Imre segédpüspök úr vette át az Egyházmegye kormányzását. De ebből hamarosan pünkösdi királyság lett, mert őt is letartóztatták, ő is az ávosok őrizete alá került a püspöki palotában.

[...]

1951. [...] Ennek az évnek a keretébe tartozik a főpásztor őrizetbe vétele a Grósz-per kapcsán, és minden kihallgatás és ítélet nélküli szobafogságra ítéltése, Kisberk Imre segédpüspökkel együtt. Négy ávos — civilben — tartott őrizet alatt június 21-től augusztus 6-ig. Akkor felmentettek a szobafogság alól és termes kocsin Budapestre vittek, és azon is hoztak vissza a parlamentből, ahol letették az esküt. Rudas Ede, az ÁEH egyik megbízottja felol-

FORRÁSKÖZLÉS

vasta nekem a kertben a püspökkari nyilatkozatot, amit előző nap adott ki a püspöki kar, és oly éktelen káromkodásba kezdett, amelyet még életemben nem hallottam. Erős szívdobogást kaptam, rosszul lettem. Orvost hívtak, Rudast hamarosan leváltották. Kisberk püspök urat kényszerrel lemondatták a kanonoki rangjáról [és] a székesfehérvári plébánosságáról, és megígértették vele, hogy apostoli adminisztrátori jogát nem fogja gyakorolni. Duna-bogdányba küldték adminisztrátornak.

FORRÁS: Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár — No.1664/I.; Gépelt, eredeti. Kiadva: SHVOY 2002. 94., 113–114.

IRODALOM

BALOGH–GERGELY 1993 = BALOGH Margit–GERGELY Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia. Bp., 1993.

KISZELY 2001 = KISZELY Gábor: Állambiztonság 1956–1990. Bp., 2001.

MÓZESSY 2006 = MÓZESSY Gergely: Noteszlapok Shvoy Lajos fogságából. = Soproni Szemle 2006. 1. sz. 24–34.

SHVOY 2002 = SHVOY Lajos: Önéletrajz. Szerk.: Mózes György. Források a Székesfehérvári Egyházmegye történetéből I. Székesfehérvár, 2002.

TOMKA 2005 = TOMKA Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynökkérdés. Bp., 2005.

SUMMARY

GERGELY MÓZESSY

The Custody of Imre Kisberk, Coadjutor of Székesfehérvár

Trying to minimise the social influence of the Catholic Church, in the early years of the communist dictatorship the Hungarian state used show-trials to break down its resistance. In the spring of 1951 the political police arrested József Grósz, archbishop of Kalocsa, and many prelates were kept in house-custody. One of them was Lajos Shvoy, the bishop of Székesfehérvár, who designated Imre Kisberk as his successor but the authorities prevented him from leading the diocese. He was made to resign and sent to a not very important parsonage. There are 9 documents attached displaying the troublesome period of June 29 to October 8, 1951.